

НЕЗАЙЗДРОСНЫ ЛЁС СТАНІСЛАВОЎСКІХ МУРОЎ

Акурат 10 гадоў таму ў раённай газеце з’явіўся артыкул У. Бандарэнкі «Станіславоўскія муры», у якім ён выклаў багаты матэрыял пра землеўладальнікаў дарэвалюцыйнай Лёзненшчыны. З таго часу мне ўдалося назбіраць тое-сёе: успаміны, архіўныя дакументы, фотаздымкі.

Ды і на месцы былога маёнтка даводзілася бываць неаднаразова. Падчас такіх вандровак здараліся розныя нечаканасці: як прыемныя, так і не зусім. Да першых можна аднесці сустрэчы з мясцовай жыхаркай Лізаветай Мікалаеўнай Вінакуравай, да другіх – пагрозы нейкага дзядзькі з дубальтоўкай, які, быццам бы, ахоўвае помнік архітэктуры ад злодзеяў. Хаця невядомым застаецца, дзе быў той таварыш, калі разбураліся панскія будынкi. На іх квапіліся не адзін раз: шукалі скарбы ў сценах і падлозе капліцы, у склепе. Паціху пачалі разбіраць стайню, а каплічнай цэглай меркавалі брукаваць сцежкі.

Тым не менш, у народнай памяці працягваюць жыць згадкі пра тое, што ў добрай панны за тыдзень можна было зарабіць нават на набыццё каровы. А таксама пра тое, што паны нібыта сябравалі з Адамам Міцкевічам. Мясцовае насельніцтва нават прытрымліваецца меркавання, што вёску Адаменкі назвалі ў гонар пісьменніка.

Дзевяноста гадоў таму маёнтка, пазбавіўшыся гаспадыні, пачаў паціху прыходзіць у заняпад. Пераходзячы да гістарычнай часткі аповяду, паспрабуем зазірнуць у той час.

У Дзяржаўным архіве Віцебскай вобласці захоўваецца фонд 144 – фонд Лёзненскага валаснога Савета рабочых, сялянскіх і чырвонаармейскіх дэпутатаў і яго выканаўчага камітэта. Сярод мноства дакументаў увагу прыцягвае справа № 33, якая называецца «Спісы батракоў, вопісы маёмасці, сельскагаспадарчага інвентару, зямлі маёнтка Станіславава Лёзненскай воласці за 1917–1918 гг.». У адным з яе дакументаў зазначаецца, што дзесьці каля 20 лістапада 1917 г. уладальніца маёнтка Кацярына Карніцкая перадала яго Лёзненскаму павятова-валасному зямельнаму камітэту. На той момант у маёнтку налічвалася 70 дзесяцін зямлі (з іх 3 дзесяціны былі занятыя сядзібай, рознымі пабудовамі: 2 – агародам, 1 – садам, 19 – ворывам, 25 – лугам, 20 – лесам). Сярод хатніх жывёлін у вопісу маёмасці згадваліся 28 кароў, 14 коней, 10 свіней, 6 курэй і 1 певень, 6 індыкоў, 19 авечак. Трэба адзначыць, што маёмасць К. Карніцкай адчувальна зменшылася ў параўнанні з 1884 і 1910 гг.

Што да забудовы маёнтка, то ў канцы 1917 г. іх было аж у 8 разоў болей, чым сёння. Пра гэта можна сцвярджаць на падставе адмыслова складзенага «Вопісу пабудовы». Да прыкладу, у ім капліца і жылы дом згадваюцца пад № 1 як адно цэлае: «Дом жылы ўладальніка. Драўляны з прыбудовай каменнай. Даўжынёю 17 сажняў, шырынёю ад дзядзінца 5 сажняў 2 аршыны, ад сажалкі і лесу шырынёю 3 сажні, вышынёю 2 сажні. Цагляная прыбудова даўжынёю 4 сажні і 1 аршын, шырынёю 3,5 сажні, вышынi 2 сажні і склеп пад тым будынкам. Мае 3 акенцы і 4 дзвярэй. Відавочна, што ў капліцы 6 вокнаў (2 з іх – у склепе) і 3 дзвярныя праёмы (у тым ліку ўваход у склеп).

У сувязі з гэтым згадваюцца аповеды Л. М. Вінакуравай наконт таго, што жылы дом знаходзіўся побач з капліцай, быў пабудаваны з дрэва, меў два паверхі і склеп. На першым паверсе жылі служкі, на другім – самі паны. Капліца ж не мела ніякага купала, а звычайны цагляны дах. У многім гэтая жанчына мела рацыю.

Пад №№ 2–5 «Вопісу пабудоў», хутчэй за ўсё, пазначаны жылыя будынкi, бо ў дакуменце яны названы «дамамі». Верагодна, яны прызначаліся для прыслугі.

Далей, пад №№ 6–16 былі запісаны гаспадарчыя пабудовы (лядоўня, свіран, хлявы, пуні, ток з сушыльнай і манежам для малацілак і інш.). З гэтага спісу найбольш цікаваць цагляныя гаспадарчыя будынкi. Іх згадваецца ўсяго два: першы з іх – пад № 11. Яму дадзена наступнае апісанне: «Хлеў для жывёлы цагляны на падмурку каменным, даўжынёю 22 сажні, шырынёю 5 сажняў 1 аршын, вышыня сцяны – 2 сажні, крыты гонтам і фарбаваны, што фарбавана – невядома, няўжо гонт? – **заў. аўтара**), дзвярэй 6, акенцаў сцянных 14, слыхавых 6». Хутчэй за ўсё, гэтае апісанне адносіцца да будынка, што захаваўся да сённяшніх дзён і знаходзіцца насупраць капліцы. Праўда, у савецкі час яго выгляд быў зменены: 4 бакавыя дзвярныя праёмы былі закладзены цэглай (вонкава яна вельмі адрозніваецца ад цэгля XIX стагоддзя). З-за гэтага колькасць дзвярных праёмаў скарацілася да двух, а колькасць акон павялічылася да 18.

Другі мураваны будынак запісаны пад № 16. Ён пазначаны як «стайня цагляная на падмурку каменным даўжынёю 12 сажняў, шырынёю 4 сажні 2 аршыны, вышынёю сценкі 5,5 аршына, дзвярэй 3, вакенцаў 13». Мабыць, пра гэта збудаванне В. М. Вінакурава казала, што калісьці за ўцалелай стайняй стаяў яшчэ адзін будынак. Яго зруйнавалі прыкладна ў канцы 1990-х гадоў, а цэглу паціху расцягала мясцовае насельніцтва.

Як зазначалася вышэй, панна Кацярына Карніцкая фактычна адмаўлялася ад сваіх уладанняў і маёмасці на карысць новай улады. Для захавання ўсяго пералічанага «жывога і мёртвага інвентару» вырашана было абраць спецыяльную асобу. Ёй стаў «грамадзянін маёнтка Станіславава» Канстанцін Іванавіч Букаты, пра што 1 студзеня 1918 г. быў складзены адпаведны дакумент.

Як бачна, у рэшце рэшт маёнтак прыйшоў у заняпад. Да сённяшняга часу захаваліся толькі капліца і гаспадарчы будынак. Яны знаходзяцца ў жахлівым стане, і кожны год сітуацыя толькі пагаршаецца. Можна меркаваць, што пры такім хуткім разбурэнні ўжо ў недалёкім будучым ад будынкаў застануцца адны падмуркі. Проста разбурэнне было б адносна неблагім варыянтам, бо ў дадатак да гэтага былыя капліца і стайня як толькі не зневажаюцца. Сорамна нават пісаць пра смецце, «наскальны жывапіс» і іншыя брыдоты, што можна там убачыць.

Мабыць, такія адносіны да былых панскіх будынкаў – натуральныя для нашчадкаў савецкага часу. Хаця больш верагодна, што падобнае яны праявілі б, да прыкладу, і ў дачыненні да будынка сельсавета ці Дома культуры, бо мае значэнне не «класавая прыналежнасць», а агульны ўзровень выхавання і духоўнага развіцця асобы.

Цяпер жа, напэўна, няма асаблівага сэнсу заклікаць да добраўпарадкавання ці рамонту капліцы і стайні. Але ёсць усе падставы імкнуцца да захавання таго, што засталася, бо яно было створана чалавечымі намаганнямі, мастацкім густам, грунтоўна і старанна. Нельга дапусціць таго, каб Станіславоўскія мury сталі кучай цэгля.

К. КАРПЕКІН,
старшы навуковы супрацоўнік
Дзяржаўнага архіва Віцебскай вобласці